

TÓTH MIHÁLY*

Adalékok a büntetőjogi dogmatika válságához

Nagy Ferenc professzor legutóbbi átfogó monográfiájában – amelyben a büntetőjogi irányzatok fejlődését a kezdetektől egészen napjaink eklektikus törekvéseinek felvázolásáig elemzi – meggyőzően igazolja, hogy „...válságos időkben nem, illetve nemigen köthető kompromisszum a világos és koherens jogállami garanciális elvek és az ezeket lépten-nyomon felülírni kívánó gyakorlat igényei között. A részleges, a relatív/relativizálódó dogmatika nem követendő, hiszen ha megbontjuk az alapokat, már nem épülhet rá kiszámítható, biztonságos, koherens rendszer.”¹

Szomorúan konstatálhatjuk, hogy az alapokat sikerült megbontanunk. (S a közös gondot és felelősséget aligha csökkentti, hogy a többes szám első személy használata ezúttal talán nem is indokolt).

De mik is ezek az alapok? A jogi dogmatika, s ezen belül a büntetőjogi dogmatika mibenlétére, szerepére nézve kézikönyvek, tanulmányok ezreivel szembesül az érdeklődő. A következő rövid írás, néhány – a tárgykör természetéhez mérten csak részben új, inkább hangsúlyosabbnak vélt - gondolat-töredék felvázolásával igyekszik a fogalom gyökereit, s mai (vad)hajtásait jellemezni. Időnkénti borúlátásom ellenére nem rekviemet kívántam írni, mert szeretnék hinni benne, hogy a hagyományos dogmatika *alapvető értékei* még feltámaszthatók, tetszhalottakért pedig elhamarkodott dolog gyászmisét tartani.

I. Történelmi tanulságok és letisztultabb nézetek

A „dogmatika”, s így a büntetőjogi dogmatika mibenlétét, tartalmát, lényegét gyakran magától értetődőnek tekintjük. Pedig a fogalmat alaposabban vizsgálva kiderül, hogy azt néha egymástól eltérő jelentésekkel ruházzuk fel, magunk számára sem feltétlenül azonos módon definiáljuk, nem ugyanúgy határozzuk meg összetevőit, rendeltetését, a jogalkotáshoz vagy a jogalkalmazáshoz való viszonyát. Mindenek előtt elkerülhetetlen ezért egy rövid visszapillantás.

A *dogma* görög eredetű szó, alapja a „*dokein*” („*hinni*”) ige, amiből a főnév a jelentését nyerte: „helyesnek vélt”, „helyesnek tartott”, „elhatározott”, „eldöntött”.

* egyetemi tanár, Pécsi Tudományegyetem

¹ NAGY FERENC: *Régi és új tendenciák a büntetőjogban és a büntetőjog-tudományban*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2013. 125. p.

Nyomban szembetűnik, hogy e meghatározás már megszületésekor erősen szubjektív tartalmat hordozott, s ez nem változott a római bölcséletben sem: *Cicero* e szóval egy olyan filozófiai iskola legmagasabb szintű elméleti téziseit illette, amelyek a tanár személyes tekintélye révén, személyisége által válnak iskolateremtő tényezővé. Ezt erősítette az a körülmény is, hogy a *jogi dogmatika* csíráit, gyökereit minden bizonnyal az antik jogtudósok interpretációiban, törvény-magyarázataiban kell keresnünk. *Justinianus* *Institutio*iban olvasható, hogy „A jogtudósok responsumai azoknak a véleményei és nézetei, akiknek meg volt engedve, hogy jogot alkossanak. Mert régi intézmény volt az, hogy voltak, kik a jogot nyilvánosan magyarázták, akiknek a császár a jus respondendit (véleményadás jogát) megadta, s akiket jogtudósoknak neveztek. Ezeknek nézetei és véleményei azzal a tekintéllyel vannak felruházva, hogy az ő felfogásuktól a bíró nem térhet el, mint ezt egy constitutio rendeli.”²

A katolicizmus kialakulásával és megerősödésével a személyiségfüggő tartalom háttérbe szorult, a „dogmák” jelentése hosszú ideig az egyház istentől származó megkérdőjelezhetetlen hittételeire korlátozódott.³ Filozófiai síkon azonban tovább folytatódtak a viták a dogmáknak tartott alapigazságok objektív, illetve szubjektív tartalmáról.

Kant például úgy vélte, hogy a dogmák olyan metafizikus gondolkodás eszenciái, melyek nincsenek sem megfelelő ismeretelméleti, sem kritikai alapokkal alátámasztva. Minthogy a tapasztalaton, az érzéki benyomásokon túlterjeszkedő, attól elrugaszzkodó metafizikai kérdések az emberi értelem számára felfoghatatlanok, így nem is szintetizálhatóak. Ezért nem tekinthetők alapigazságoknak az ilyen gondolkodás termékei sem.⁴ Amint egy helyen kissé talán szkeptikusan megállapítja: „annyi bizonyos, a ki egyszer a kritikát megízlelte, örökre undorodik minden dogmatikai fecsegéstől, melylyel azelőtt szükségből beírta, mert észének szüksége volt valamire, s jobbat foglalkoztatására nem találhatott. A kritika úgy viszonylik a közönséges iskolai metafizikához, mint a khemia az alkemiához vagy az asztronómia a jósoló asztrológiához.”⁵

Noha *Kant* kortársaival (és jórészt követőivel is) szembehelyezkedve rámutatott, hogy „valamely pusztán spekulatív tudomány gyakorlati haszna e tudomány határain kívül van”⁶ a „dogmákat” még a legújabbkor hajnalán is meghatározó vallási és filozó-

² *Justinianus császár Institúciói négy könyvben*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1997. 16 p.

³ Török István a dogmatika fogalmi kérdéseit teológiai szempontból elemző monográfiájában rámutat, hogy „Már az ószövetség görög fordításában találkozunk a dogma szóval, mindannyiszor politikai értelemben. A szó későbbi szerepét tekintve meglepő, hogy az Újszövetségben aránylag ritkán fordul elő, mindössze ötször. Két helyen császári parancsot jelent, tehát politikai értelmű (Lk 2,1; Csel 17,7). Pál apostol ugyancsak két ízben, a zsidó törvényt jelöli vele s szembeállítja a farizeusi törvényeskedést az evangéliummal (Ef 2,15; Kol 2,14). Végül van egy hely: Csel 16,4, ahol a szentíró a jeruzsálemi zsinat határozatát (Csel 15,28k.) nevezi dogmának. Ez nyitja meg az egyházi szóhasználat útját. Már az őskereszténység óta a dogmákon általában zsinati végzéseket, hittételeket értenek. Kialakult a köztudat, hogy a dogma, mint a keresztényen hit igazságát szavakba foglaló tétel, tiszteletet érdemel s a szent dolgok körébe tartozik. Ezen a helyzeten csak az újkor világius gondolkozása próbált változtatni: megtépázta a dogmák köre képzelte dicsfényt. http://csecsy.hu/konyvek/torok_istvan/dogmatika/4-dogma_dogmatizmus_dogmatika (2017. V. 20.)

⁴ WESCHEDEL, WILHELM (Hrsg.): *Werke. Bd II. (Kant, Immanuel)*. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1975. 33–36. pp.

⁵ *Kant prolegomenái minden leendő metafizikához, mely tudományként fog szerepelhetni*. Fordította s bevezetéssel ellátta, Alexander Bernát. Budapest, Franklin társulat, 1887. 107–108. pp.

⁶ U.o. 105. p.

fiai tézisként tartották számon, s a dogmatika feladatának, céljának ezeknek összefüggő, koherens rendszerezését, részben spekulatív, ritkábban gyakorlati igazolását tekintették.

A jogi dogmatika fogalma, s önálló vizsgálata viszonylag későn, Savigny majd Jhering munkásságában kb. a XIX. század derekától jelent meg. S azt mondhatjuk, hogy gyakorlatilag ettől az időponttól kezdve tart a vita a *jogi dogmatika* mibenlétéről, jellegéről, szerepéről is. Mind Savigny, mind Jhering a római jog alapjaiból, fejlődéséből, továbbéléséből indult ki, ám míg Savigny a római jog *szerkezetét, módszertanát* tartotta meghatározónak – mint írta, emellett a tartalom olyannyira másodlagos, hogy jogi előképzettség nem is szükséges a felfogásához – Jhering a jogrend meghatározott fokán absztrahálható *tartalomra* koncentrált.

„A római jog szelleme fejlődésének különböző fokain” című művében a jogi dogmatikát mind a módszertantól, a szerkezettől, mind pedig a történeti fejlődés során kimutatható változások vizsgálatától elhatárolta. Nem túlzás azt állítani, hogy a jogi dogmatikát a módszertan és a historizmus ellentétéként szemlélte.⁷

Lényegében azóta is tart az a polémia, amely elsősorban a történeti fejlődés során kikristályosodott absztrakt elvek tartalmi rendszerét, illetve főként a tudományos módszertant állítja egymással szembe.

Mindez a mai német jogtudományban jelenik meg legszínvonalasabban. A két nézet közötti határvonal azonban itt már nem feltétlenül merev és talán egyre inkább átjárhatóvá válik. Két főbb irányzat különböztethető meg: az egyik a dogmatikát hagyományosan tekintélyalapú fogalomként kezelve a fundamentumot a jogi normákban, a jogrendszer egészében, vagy a jogi gondolkodás részleges konszenzusaiban keresi. A másik irányzat a dogmák létét voltaképpen tagadva a dogmatika lényegét vagy racionálisan kialakított rendszerek logikus felépítményének tekinti, vagy még egyszerűbben magával a jogtudománnyal, annak működésével azonosítja.⁸ Lássunk néhány példát a büntetőjog területén maradvá.

Jeschek szerint „A büntető jog tudományának a magva a büntetőjogi dogmatika, másként a büntetőjog elméleti rendszere. Alapjait és határait a büntető törvény határozza meg, ám a törvényes előírásokból olyan rendszert képez, amelyben a bírói döntések és a tudományos álláspontok alapján új fogalmak és új szisztéma jöhet létre. A hatályos jog folyamatos értelmezése, kritikája, összehasonlító elemzése révén a dogmatika hidat képez a törvény és a gyakorlat között, hogy mindkettőt megújítva erősítse a jogbiztonságot és a törvényességet.”⁹

Ez tehát inkább tartalmi megközelítés, ami ugyanakkor nem mond le arról, hogy a tudatosan felépített szisztéma egyben továbbfejleszthető és fejlesztendő instrumentumot is a kezünkbe adjon.

⁷ *Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung. 8. Auflage.*, Verlag Breitkopf und Haertel, Leipzig, 1924. Teil 15.

⁸ Lásd MEYER-CORDING, ULRICH: *Kann der Jurist heute noch Dogmatiker sein?* J.C.B. Mohr (Paul Siebeck) Tübingen, 1973. A rendszeralapú szemlélet igénye már a múlt század elején Liszt-nél jelentkezett aki tanácskönyveiben kifejtette: a büntetőjog-tudomány aktuális feladata, hogy tisztán jogtechnikai szemlélettel, fogalmi általánosítással közeledjék a bűncselekményhez és a büntetéshez, s a törvény előírásait zárt, koherens rendszerré fejlessze. A jogtudományok szisztematikus diszciplinává kell válnia, mert a valóságot csak az ismeretek világos rendszere uralhatja.

⁹ JESCHESCK, HANS-HEINRICH: *Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil. 4. Auflage.* Duncker Humblot, Berlin, 1988. 36–37. pp.

Otto professzor ezzel szemben a dogmatika fogalmát elsősorban és főként módszer-tani értelemben használja.

Szerinte a dogmatika valójában olyan tudatos jogalkalmazási módszer, amely a döntések tudományos igényű megalapozásán és megindokolásán keresztül a szociális konfliktusok helyes eldöntésére irányul. Olyan demokratikus alapon szervezett tevékenység, melynek célja mások meggyőzése, s minél elmélyültebb és sokoldalúbb a döntést alátámasztó indokok rendszere, annál nagyobb a felelős egyéni döntés mozgástere.¹⁰

Hasonló szempontokat követ Roxin is, aki szerint „a büntetőjogi dogmatika az a tudományterület, amely a büntetőjog törvényi előírásai, valamint tudományos tételei értelmezésével, rendszerezésével és továbbfejlesztésével foglalkozik. A hatályos jog elemzésén kívül felhasználja a jogtörténet, a jogösszehasonlítás, vagy akár a krimálpolitika (a *van* helyett a *célszerűen megteremtendő*) módszereit is.”¹¹

S idézzünk talán még egy figyelemre méltó megállapítást Pawlowski, mannheimi professzortól, ami már nem annyira fogalomalkotási szempontból tanulságos, ám a demokratikus társadalmak jogi dogmatikához való viszonyát tekintve feltétlenül az. Eszerint „a jogdogmatikai elméleteknek pluralista társadalomban olyannak kell lenniük, hogy az ott felelhető világnézeti és vallási különbségek egyikének kizárólagosságát se hirdessék, vagyis tegyék lehetővé, hogy mindenki meggyőződése szerint élhessen.[...] Ez oly módon érhető el, ha a kifejezetten kötelezővé tett vagy tiltott magatartások köre viszonylag kis számú, s a csupán ajánlások szintjén megfogalmazott előírások betartását mindenki a társadalmi béke érdekében meghozott ésszerű áldozatnak tekinti.”¹²

II. A büntetőjogi dogmatika észjogi alapjai

A büntetőjog hazai tudományának egyik fontos, s talán nem kellően hangsúlyozott sajátossága, hogy e jogág elméleti művelésére az idők folyamán más területekhez képest mindig is erőteljesebben hatottak az észjog, a jogelmélet, jogbölcsélet kérdései.

Ez talán azzal magyarázható, hogy mind a bűncselekménytan, mind a büntetés-tan számos filozófiai, ontológiai vagy axiológiai kérdést vetett fel és igyekezett megválaszolni.

Vuchetich Mátyás a büntetőjogon kívül már a XVIII-XIX. század fordulóján tanított jogbölcséletet is¹³, s későbbi büntetőjogász igazságügy-miniszterünk, Pauler Tivadar is

¹⁰ OTTO, HARRO: Grundkurs Strafrecht. 7. Auflage. De Gruyter Recht, Berlin, 2004. 32–33 pp.

¹¹ ROXIN, CLAUS: Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. Grundlagen. Der Aufbau der Verbrechenslehre. C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1994. 140. p. Roxin büszkén jegyzi meg, hogy a német büntetőjogi dogmatika Franz von Liszt munkásságától egészen napjainkig mindenütt nagy tekintélyt vívott ki, elsősorban a bűncselekménytan területén.

¹² PAWLOWSKI, HANS-MARTIN: Methodenlehre für Juristen. Theorie der Norms und Gesetzes. C.F. Müller Verlag, Heidelberg, 1999. 419. p.

¹³ Jogbölcséleti kérdéseket érintő műve 1802-ben „De origine civitatis” címmel Kassán jelent meg. A jogbölcsélet és a büntetőjog szoros kapcsolatát később büntetőjogi tankönyvében is hangsúlyozta: „E két diszciplína kölcsönösen úgy van összekapcsolva, hogy az egyik a másik nélkül nem létezhet; egymagában a jogbölcsélet minden tapasztalatától eltávolodva, megfosztva degenerálódik, meddő üres térben mozgó spekulációvá, amely álmodozó kriminalistákat terem; önmagában az egyedül levő tételes jog, minden jogi bölcséletet nélkülözve, mint tisztán gyakorlat, minden jogi elmélettől megtisztítva, amiről máshol is kérde-

az észjog művelésével kezdte az 1840-es években tudósi és oktatói pályafutását.¹⁴ A pesti jogi karon Szibenliszt Mihály a jogbölcseletnek és a büntetőjognak is tanára volt¹⁵ (csakúgy, mint később Schnierer Aladár), a szabadságharc után pedig egy ideig a két tantárgy egy tanszék keretében is működött.¹⁶

Ezzel együtt részben önállósodott a büntetőjog bölcselete is. Pauler észjogi munkáját megelőző tankönyvében „bölcseleti vagy természeti” és „tétéles” büntetőjog között különböztetett, rámutatva, hogy „ezen fogalmak a legszorosabb összefüggésben állnak”, mert előbbi a büntetőjog szellemével, hatásával, utóbbi bírálataival foglalkozik.¹⁷

A két jogág kapcsolata a múlt században tovább erősödött. A századelőn Finkey Ferencz alkotott fontos művet a jogbölcselet körében is.¹⁸ Angyal Pálnak 1922-ben jogelméleti tankönyve jelent meg, a későbbi évtizedekben pedig szintén jelentős oktatói és alkotói munkát fejtett ki a jogbölcselet (főként a büntetőjogi fogalomalkotás elméleti kérdései) terén a pécsi büntetőjogi tanszék két későbbi vezetője, Irk Albert és Losonczy István is.¹⁹ Hacker Ervin miskolci büntetőjogász ugyancsak alkotott a büntetőjog és a jogbölcselet összefüggéseit tárgyaló művet.²⁰ Ugyanakkor kortársaik közül azok, akik elsősorban a jogbölcselet kérdéseivel foglalkoztak – pl. Pikler Gyula vagy Moór Gyula (utóbbi fiatal éveiben az eperjesi jogakadémián évekig tanított büntetőjogot is) – jelentős műveikben kifejezetten a büntetőjog filozófia kérdéseiről értekeztek.²¹

Vámbéry Rusztem szintén meggyőződéssel állította, hogy „a történelem és a filozófia az a két ér, amely a büntetőjog és az universitas scientiarum közt a vérkeringést fenntartja.”²²

Hangsúlyozni kell azonban, hogy ez az elméleti szemléletmód nem zárta a büntetőjog tudományát elefántcsont-toronyba, művelői megőrizték szoros és szerves kapcsolatukat a mindennapok gyakorlatával.

Angyal Pál pl. „A jogbölcselet alaptételei” című munkájában így írt erről:

„Bármelyik módszerrel élünk is, minden esetben különös figyelmet kell fordítanunk arra, hogy bizonyos prekoncepcionált fogalmak ne hamisítsák meg tiszta látásunkat, mert különben hamis következtetésekhez jutunk. A régi észjogi iskola elméleti alapokon szép vonalú rendszereket épített ki, de egy-egy új rendszer távol esett a való lélettől,

zünk, beszélünk, pusztán a törvények krónikájává válik, soványodik és létrehozza a hetvenkedő, szájhős, fecsegő büntetőjogászokat.” (*Institutiones Iuris Criminalis Hungarici*. Budae, 1819. Eredetiből fordította Király Tibor. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010. 47. p.)

¹⁴ Jogfilozófiai nézeteit „Észjogi előtan” című munkájában összegezte (Pest, 1873).

¹⁵ Legjelentősebb bölcseleti műve a kétkötetes „Az észjog tanai” c. munka (*Institutiones juris naturalis conscriptae per Michaelem Szibenliszt. Tomus I-II. Editio altera*. Pestini 1831.)

¹⁶ Lásd SZILÁGYI PÉTER: A jogbölcselet oktatása a jogi karon. www.ajk.elte.hu/tudomanyosprofil/kiadvanyok/bibliothecaiuridica/jogaszkepzes/07_Szilagyipeter-Jogbolcselet.pdf 55. p. (2014. január 10.)

¹⁷ PAULER TIVADAR: *Büntetőjogtan*. Pfeifer Ferdinánd, Pest, 1869. 6. p.

¹⁸ A tétéles jog alapelvei és vezéreszméi (Budapest. Grill 1908).

¹⁹ PL. IRK ALBERT: *A büntetőjogi fogalmak módszertani kritikája*. Dunántúli nyomda és könyvkiadó r.-t. Pécs, 1926., LOSONCZY ISTVÁN: *A funkcionális fogalomalkotás lehetősége a jogtudományban*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1941.

²⁰ HACKER ERVIN: *Bevezetés a büntetőjog bölcseletébe*. Dunántúli nyomda és könyvkiadó r.-t., Pécs, 1924.

²¹ Lásd pl. PIKLER GYULA: *A büntetőjog bölcselete*. Grill Károly könyvkiadó-vállalata, Budapest, 1910., FINKEY FERENC: *Vitéz Moór Gyula elmélete a büntetőjog magánjogi jellegéről*. Jogászegyleti értekezések és egyéb tanulmányok 1941/3-4., 365–386. pp.

²² VÁMBÉRY RUSZTEM: *Büntetőjog*. Grill Károly könyvkiadó-vállalata. Budapest, 1913. I. füzet, XI. p.

azzal éppen nem kongruált (állítható pl., hogy a tisztviselői kinevezéseknél az érdemeség érvényesül, hogy egy jogállamban a jogegyenlőség az alapelv, hogy a szuverenitás jellemvonása a korlátlanúság stb., - a valóságnak megfelelő igazi kép azonban az, hogy a kinevezéseknél a protekció dönt, - hogy a jogok kiosztásánál és gyakorlásánál az ügyesség s nemritkán a szellemi vagy fizikai erő szemmel látható egyenlőtlenségeket teremt, - hogy egyes vezető államoktól eltekintve a többiben a főhatalom kisebb-nagyobb mértékben korlátolt stb.). Igaz, hogy az illetén megfestett kép zavarosabb, mint az, amely a sémák szerint készül, de a valóság csak így közelíthető meg. A normálisnak vélt típustól való eltérés nem oly áttekinthető, nem oly rendszeres, mint az ideális normalitás, de az eltéréseket a való élet teremti...²³

Angyal későbbi professzortársa *Losonczy István* nem csupán elviekben értett mélységesen egyet ezzel a szemlélettel. Egy helyütt ezt írta: „[...]mi azt a kérdést tesszük fel, mi az irányadó a tudományban: a tudós elmélete, amelyet nem igazol a gyakorlat, a valóság, vagy pedig a gyakorlat, a valóság, amely az elmélettel szemben alakul? A kérdésre...helyesen csak akként lehet válaszolni, hogy *a valóság az alapja az elméletnek, nem, pedig megfordítva, s ezért hibás az elmélet, amelyet a valóság, a tapasztalat nem igazol...*”²⁴

Elmélet és gyakorlat szoros kapcsolata egészen napjainkig hangsúlyosan jelenik meg a kérdést érintő mértékadó nemzetközi szakirodalomban is. Legmarkánsabban talán *Ronald Dworkin* fogalmaz:

„Semmilyen éles határ sem választja el tehát a jogelméletet az ítélkezéstől vagy a joggyakorlat bármely más aspektusától. A jogfilozófusok vitáznak az általános részen, a minden érv számára nélkülözhetetlen interpretatív alapokon. De nézhetjük az érme másik oldalát is. Minden gyakorlati jogi érv, bármennyire részleges vagy korlátozott, feltételezi azokat az általános alapokat, amelyeket a jogelmélet kínál, s ha ezek ellentmondanak egymásnak, a jogi érveléssel elfogadják az egyiket és elvetik a többit.

Tehát minden bírói ítélet egy darabka jogfilozófia is, még ha ez a filozófia el van is rejtve, s a látható érvelés tények elosorolása uralja. A jogelmélet az ítélkezés általános része, minden jogi döntés láthatatlan előszava.”²⁵

Akárhogyan fogjuk is fel tehát a dogmatika helyét, szerepét, forgalmát, biztosan egyoldalú és haszontalan az a rendszer, szemléletmód, megközelítés, amely a büntetőjog tudományának téziseit, alapfogalmait, kategóriát nem a gyakorlati élet követelményeivel összhangban, azokra figyelemmel, a hétköznapok sodrában felmerült konkrét problémák megoldása érdekében fogalmazza meg. Ennek során persze bizonyos határokat is kijelöl.

Az a tény, hogy jogbölcseleti kérdések szoros szálakkal kötődnek pl. a büntetőjogi felelősség, a jogtalanság fogalmi ismérvei, a kauzalításra vonatkozó elméletek, a büntetés jogalapja, értelme vagy hatékonysága problematikájához, nem teszik a büntetőjogot kevésbé gyakorlatias jogággá. Ugyanakkor a dogmatika nem a helyes értelemben vett (a valóban reális, szükséges és arányos igényeket megfogalmazó) „pragmatizmus” gátja, ellenkezőleg, az ilyen törekvések alapja, akár bizonyos értelemben katalizátora lehet.

²³ ANGYAL PÁL: *A jogbölcselet alaptételei*. Dunántúl könyvkiadó és nyomda Rt, Pécs, 1922. 31–32. pp.

²⁴ *Adalékok a tartós és állapot-bűncselekmény kérdéséhez*. Studia Juridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata. Tankönyvkiadó, Budapest, 1960. 12–13. pp.

²⁵ DWORIN, R.: *Law's Empire*. Cambridge, 1986. Idézi SZABÓ MIKLÓS: *A jogdogmatika jogformáló szerepéről*. MTA LAW Working Papers 2015/11, http://jog.tk.mta.hu/uploads/files/mtalwp/2015_21_szabo.pdf

III. Hasznos és kevésbé hasznos viták

A büntetőjogi dogmatika kérdéseit Magyarországon az utóbbi évtizedben is sokan, alaposan és színvonalasan vizsgálták, mintegy felelevenítve, ébren tartva a korábbi vitákat. *Békés Imre* a kérdés talán legnagyobb hatású elemzője egyik néhány évvel ezelőtti tanulmányában elismerően említi *Földvári József*, *Szabó András*, *Horváth Tibor*, *Györgyi Kálmán*, *Wiener A. Imre* nevét, hozzátéve, hogy a fiatalabb generáció, *Nagy Ferenc* és *Farkas Ákos* „a dogmatikát már Európai Unió kitekintéssel és azzal az igénnyel művelik, hogy egy új magyar kodifikáció miként kapcsolódjék az elmúlt fél évszázad joganyagához és tudományához.”²⁶

Néhány éve egy átfogó tanulmányban alaposan vizsgálta a büntetőjogi dogmatika kérdéseit *Pokol Béla* is, aki szerint „a jogdogmatikát, mint a jog egyik alapvető szerkezeti elemét és a jogpolitikát mint a modern demokráciákban az egyes politikai táborok jogi változtatási törekvései és a törvényhozás között közvetítő ’szürke zónát’ alapvetően jogelméleti absztrakciós szintről lehet jól a szem elé kapni.”²⁷

Fejtegetései érdekeseek – párhuzamot von a büntetőjog bizonyos alapfogalmainak kialakulását és fejlődését tekintve a német, olasz, francia és angol-amerikai jogrendszerek között – ám úgy tűnik leszűkíti a dogmatika fogalmát az elkövetői alakzatok, a stádiumok és a bűnösségi formák fokozatos kicsiszolódására. Ezzel elmulaszt lényeges rendszertani kérdéseket összefüggéseket „szem elé kapni” (pl. csak áttételesen érinti a büntetethez akadályok vagy az egység, illetve többség más kategóriákra is erős hatást gyakorló fejlődéstörténetét, s nem vizsgálja a modern dogmatika egyik központi kérdését a büntetéstani problematikáját sem). Különösebb tanulsággal ma már nem járnak a „bűncselekménytan” klasszikus kategóriáinak gyökerei, legfeljebb azt állapíthatjuk meg, hogy – hol előbb, hol valamivel később – az általános törvényi tényállás alapvető elemei a XIX. század végére lényegében mindenütt azonos formát öltöttek.

A dogmatika tartalmi kérdéseinek vizsgálata során időnként határozott hangvételű vitáknak is tanúi voltunk. *Wiener A. Imre* pl. egy évtizede „alapvetően tévesnek” minősítette és „a leghatározottabban visszautasította” *Szabó András*nak a büntetőjogi dogmatika lényegéről alkotott felfogását, bírálva, hogy *Szabó* szerint a dogmatika kiléphet a hatályos rendszertani összefüggések vizsgálata köréből.²⁸

Nagy Ferenc is hajlik arra, hogy a „büntetőjogi dogmatikát” – amit ő esetenként a büntetőjog tudományának szinonimájaként is használ –, elsősorban „a büntetőjogra vonatkozó ismeretek és nézetek rendszerének” tekintse, igaz, a fogalmat részletesebben elemezve végül arra a következtetésre jut, hogy „a büntetőjogi dogmatika kizárólagosan nem tekinthető önmagában sem büntetőjog-tudománynak, sem önmagában pusztán módszerbeli, lecsupaszított értéksemleges joglogikának”, valójában „módszer és tudomány együtt.”²⁹

²⁶ BÉKÉS IMRE: *A büntetőjogi dogmatikáról*. In: LIGETI KATALIN (szerk.): *Tanulmányok Wiener A. Imre tiszteletére*. Budapest, 2005. 29. p.

²⁷ A jogellenesség és a jogi tárgy, mint a büntetőjogi dogmatika kategóriái http://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/10702/ssoar-bszem-2009-1-pokol-a_jogellenesseg_es_a_jogi.pdf?sequence=1 (2014. január 10.)

²⁸ WIENER A. IMRE: *A büntetőjog dogmatikájáról és értelmezéséről*. In: *Békés Imre ünnepi kötet*. ELTE ÁJK, Budapest, 2000. 47. p.

²⁹ NAGY 2013, 121. p.

Természetes, hogy egyes felfogások a bíráló által kialakított és helyesnek vélt fogalomrendszer alapján kétségbe vonhatóak és elutasíthatóak. Ám ilyenkor általában nem az eltérő felfogást, hanem a megközelítés eltérő voltát róják fel. Pedig az aligha kifogásolható, hogy egyes elemzők, nem is feltétlenül azonos fogalmi apparátust használva másokétól eltérő következtetésre jutnak. Ha azt állítjuk, hogy a dogmatika (csak) tudományos rendszertan, akkor a módszerként való felfogása vitatható, ha módszertannak tekintjük, akkor viszont szükségképpen feszegetjük a hatályos és aktuális joganyag határait, sőt, megkockáztatom, elkerülhetetlen, hogy azt adott esetben át is lépjük.³⁰

A megalapozott bírálatához egyrészt egységes és vitathatatlan fogalmi ismérvekben kellene megállapodnunk, s talán bizonyos kompromisszumra is szükség van. Magam is egyetérték a már *Békés Imre* által lényegében levont következtetéssel: *a dogmatika tudományos rendszertan, elvi alapok koherens és következetes szisztémája, ám ettől elválaszthatatlanul, módszertan is*. A büntetőjog fogalomrendszerének elemző vizsgálata sajátos és sokoldalú módszerek alkalmazását igényli, s ennek során szükségképpen alakulhat, fejlődhet maga a rendszer is. Ez nyilván újfent metodikai bővülést implikál. A büntetőjogi dogmatika eszerint a büntetőjog filozófiája, tudományos rendszer és módszer mozgásban lévő egysége, a tételes jogi előírások strukturált szintézise, s egyben adott esetben meghaladása, továbbfejlesztése is.³¹ *Egyszerre rendszerelemzés, rendszerteremtés és rendszerbírálat is*. Ahogy arra *Erdei Árpád* is rámutat, „a dogmatika a tételes jog rabja, ám a fordítottja is áll: a dogmatika módszerének helytelen alkalmazása a tételes jogi szabályok negatív értékelését váltja ki.”³²

A „tudomány” illetve „módszertan” alternatívájának szembeállítását meggyőzően bírálja *Szabó Miklós* is: „A ’tudomány vagy módszer’ alternatívája sem tűnik túlságosan előremutatónak. Ha valami megismerési vagy gondolkodási módszer, akkor sem alacsonyabb rendű, mint azok a tételek, amelyekhez a segítségével eljutottunk. Az ’összehasonlító módszer’ nem kevesebb vagy kisebb értékű, mint az „összehasonlítás” (pl. jogösszehasonlítás), mert e kifejezések egyazon mentális tevékenység két szakaszát vagy oldalát jelölik. Amint a módszer sem puszta (passzív) eszköz, hanem tárgyát tekintve konstitutív: ha valamiket összehasonlítunk, akkor egyúttal összehasonlíthatóságukat – közös nevezőjüket, közös lényegiségüket – is tételezzük. Ha tehát azt mondjuk, hogy a jogdogmatika „módszer”, akkor azt is mondjuk, hogy a jognak van valamiféle dogmatikai karaktere vagy „lényegisége”, ami ezzel a módszerrel ragadható meg.”³³

³⁰ Látunk kell azt is, hogy rendszertan és módszertan persze mereven nem is állítható szembe egymással, hiszen egyfajta koherens szisztéma felállítása, a fogalmak, kategóriák viszonyának, összefüggéseinek feltárása (a rendszerteremtés és továbbfejlesztés) maga is tekinthető bizonyos fokig módszernek. A megkülönböztetés mégsem felesleges, hiszen a módszertan eszköztára nem mindig és nem feltétlenül rendszerfüggő.

³¹ A szegedi büntetőjogi iskola által tartalmasan felfrissített és művelt „jogtárgyharmonikus” vagy „jogtárgyspecifikus” szemlélet pl. olyan módszer, ami szükségképpen kihat a vizsgált rendszer elemeire is. Az minden esetre izgalmas, és részletesebben vizsgálendő kérdés, hogy ennek a hatályos rendelkezések értelmezésére (a tényállásszerűség vizsgálatára) nézve is lehetnek következményei, vagy csak a jogalkotás során fogalmazhat meg elsősorban dekriminalizációs igényeket. (A jogellenességgel való kapcsolatára nézve lásd pl. NAGY FERENC: *Gondolatok és kérdések a jogellenesség és a jogi tárgy köréből*. Büntügyi Szemle 2009/1. 10–28 pp.)

³² ERDEI ÁRPÁD: *Dogmatika nélküli büntető eljárásjog – képtelenség vagy valóság*. Magyar Jog 2008/8. 516. p.

³³ A jogdogmatika hivatása. http://jog.unideb.hu/documents/tanszkek/jogbolcséleti/tanszgdletek/2011-12/2011-12-2/szab_mikls_-_a_jogdogmatika_hivatsa.pdf (2017. június 10.)

IV. *Ami állandó, és ami változhat*

Ha a büntetőjogi dogmatika napjainkban érvényes jellemző vonásait vesszük számba, az elvi következetesség és tisztaság, a világos, áttekinthető és irányt mutató rendszer változatlan követelménye mellett talán azokat a hangsúlyosabb vonásokat kell kiemelnünk, hogy

- feladata elsősorban nem (s ma *kiváltképpen* nem) feltétlen igazságok feltárása, hanem az elvszerű és egyben ésszerű, a saját alkotmányos korlátaival is tisztában lévő jogalkotás és jogalkalmazás segítése, ha kell, figyelmeztetése;
- kiinduló tételei nem állandóak, nem merevek és nem örökérvényűek, hanem megfelelő társadalmi konszenzus nyomán kialakított szakmai-tudományos alapokon változhatnak és változtatandóak,
- érvei nem tekintélyalapúak, bennük a meggyőződés és a meggyőzés fontos szerepet kap.

Nincs szükség új dogmatikára, s ilyen nem is alkotható, a részleges vagy „relativizáló” dogmatika pedig nem dogmatika. Az „ellenség-büntetőjog” például legfeljebb új eszközöket teremthet, új alapokat nem.. S a biztos alapokat nélkülöző eszközök előbb-utóbb elsorvadnak. Mindez nem jelenti, hogy korábban ismeretlen vagy kevésbé hangsúlyos jelenségek nem igényelhetnek legalább részben más megközelítést. A hagyományos büntetőjogi dogmatika egyes tételei a világ változásaival együtt módosulhatnak, fejlődhetnek, de *nem veszíthetik el szoros kapcsolatukat az egyetemes emberi jogok humanista értékeivel és a jogállam alapeszméivel.*³⁴

Néhány évtizede még alapja lehetett a tudomány bizonyos önmérsékletének. „A dogmatika célja – írta ekkor *Békés Imre* - a hatályos joganyag fogalmi megragadása, a jogi fogalmak jelentéstartalmának meghatározása és e fogalmak ellentmondásmentes rendszerének kiépítése. A dogmatika funkciója de lege lata érvényesül, de tantételei és következtetései de lege ferenda is hatnak, s büntetőjog-tudományi ihletésű jogpolitikai célkitűzéseként érvényesülnek. Ha a hatályos jog alakulására csak a dogmatika gyakorolna befolyást, a büntetőjog fejlődése társadalmi és politikai tartalmaktól mentes „önmozgás” volna, a jogfejlődés mozgatói pedig a jogtudósok lennének.”³⁵ *Békés* ezért úgy véli, hogy a jogpolitika szerepének kívánatos felértékelődése mellett a jogdogmatikai gondolkodás feladata elsősorban a garanciák oltalmazása és a kriminálpolitika kontrollja. Talán mondanom sem kell, hogy ez sem kevés, ma már azonban talán nem is elég.

Ezért nem nézhetjük tétlenül azokat az aktuális jogpolitikai törekvéseket, amelyek a bűnözéstől való félelem gerjesztése mellett a valóban hatékony megelőzés egyetlen eszközének a megtorlást tekintik, s a tettről egyre inkább a (vélt) szándékra, a célszerű

³⁴ A jogi személyek büntetőjogi felelősségének elismerése például ellentétes a dogmatika tradicionális felfogásával, de a számon kérhetőséget bizonyos kompromisszumok árán mégis hajlandó tolerálni a hagyományos rendszer. Vannak olyan vélemények, amelyek nem látják dogmatikai akadályát annak, hogy az analógia általános tiltása helyett érvük be az elkövetőre nézve kedvezőtlen eredménnyel járó analógia elvetésével, s bizonyos körben a szokásjoggal szemben is engedékenyebbek lehetünk. (KIS NORBERT – HOLLÁN MIKLÓS: *Büntetőjog I.* Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2013.) Dogmatikailag megalapozható az időszakonként változó halmazatszűkítő, illetve halmazatbővítő gyakorlat is. (Ez azonban már átvezetne a dogmatika és a jogpolitika itt részletesebben nem vizsgált összefüggéseinek kérdésköréhez).

³⁵ BÉKÉS IMRE: *A magyar jogtudományi gondolkodás helye Európában.* In: Erdei Árpád (szerk.): *Tények és kilátások.* Tanulmányok Király Tibor tiszteletére. KJK, Budapest, 1995. 114–115. pp.

büntetésről pedig az ártalmatlanná tételre helyezik a hangsúlyt. Mindez csak részben alapozható meg a „biztonság társadalmi igényével”, sokkal inkább ürügy a félelem szülte, engedelmes lojalítás légkörének erősítésére.

A dogmatika elveivel és szemléletével szemben továbbra is reálisan támasztható és támasztandó igénytől tehát mostanra igen messze kerültünk. Reménykedjünk, hogy a visszavezető utat még nem nőtte be teljesen a fű.